№ 25 Փետրվարի 12 (24) 1881 Փետրվարի 12 (24) № 25

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար. վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լեսսինգի յիշատակին:—Ն ե ր ք ի ն տ ե ս ո ւ թ ի ւ ն: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Ա ր տ ա ք ի ն տ ե ս ո ւ թ ի ւ ն: «Порядокъ» լրագրի թղթակցութիւն:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:—Բ ա ն ա ս ի ր ա կ ա ն: Դաւիթ բէկ:

ԼԷՍՍԻՆԳԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

—

Փետրվարի 3-ին հարիւր տարի անցաւ Գոտհոլդ Էֆրայիմ Լէսսինգի մահից յետոյ:

Գերմանիան ինչպէս տօնեց իր երևելի մարդու մահվան հարիւր տարվայ տարեդարձի յիշատակը, մենք դեռ չը գիտենք: Եւ ով կը մտածէր, որ Լէսսինգի մահից մի հարիւր տարուց յետոյ Գերմանիան նորից կը յարուցանէ հրէշաւոր շարժում իր հրէայ համաքաղաքացիների դէմ, որոնց պատկանում էր և ինքն Լէսսինգ, կրօնի ազատութեան գաղափարի համար այդ քաջ մարտնչողը:

Օգուտ ենք քաղում Լէսսինգի մասին «Գոլոս» լրագրում տպված գեղեցիկ յօդուածից:

Լէսսինգի պէս մի հանճար իսկապէս չէ պատկանում միայն իր հայրենիքին, Գերմանիային, այլ նա պատկանում է ամբողջ աշխարհին, նա համաշխարհային մի հանճար է:

Հրէայ Լէսսինգ, հրէայ Սպինօզայի հետևող և աշակերտ, իր ամբողջ կեանքը նուիրել էր կրօնի ազատութեան, կրօնի ազատ քննադատութեան իրաւունքի և կրօնի պետական կեանքից անկախ լինելու գաղափարը մարդկութեան մէջ տարրացնելու համար:

Կրօնը, նրա ուսումը, նրա քարոզութիւնները նոյնքան ազատ պէտք է լինեն, ասում էր Լէսսինգ, որքան ազատ է գեղարուեստը, երաժշտութիւնը, գիտութիւնը և գրականութիւնը: Ինչպէս այդ վերջինները մարդկային հոգեկան և մտաւոր կեանքի արգասիք են, այնպէս էլ կրօնը արդիւնք է մեր հոգեկան և մտաւոր ամենամաքուր, ամենավսեմ գործակատարութեան: Ինչպէս գեղարուեստը, գիտութիւնը և գրականութիւնը չեն կարող զարգանալ և ծաղկել առանց ազատ քննադատութեան, այնպէս էլ կրօնը զրկված լինելով ազատ քննադատութեան իրաւունքից, մեր հոգու ամենաբարձր արտայայտութիւն լինելու տեղ, կրնկնի ձևապաշտութեան և մոտիապաշտութեան մէջ: Որտեղ չը կայ կրօնական գաղափարի ազատ քննադատութեան իրաւունքը, որ միակ կարող է կատարելագործել մեր հոգու ամենավսեմ ձգտումները, ասում է Լէսսինգ, այնտեղ սովորաբար ծնվում են գաղտնի կերպով ամենանեղ, վնասակար, տգեղ, սահմանափակ կրօնական աղանդները:

Ուրիշ կողմից, երևելի գերմանացի-հրէայ փիլիսոփայի կարծիքով կրօնը, ինչպէս գիտութիւնը, գեղարուեստը և գրականութիւնը պէտք է մարդկային հասարակութեան ընդհանուր, ամենքին մատչելի բարիք լինի: Ցանձնել կրօնի գաղափարի տարածման հոգսը, որպէս մի առանձին արտօնութիւն, մի մենավաճառ, միմիայն հասարակութեան մի դասակարգին, առանց այդ խմբի հոգեկան կեանքին մասնակցել տալու ամբողջ հասարակութեան ազատ գրականութեան և ազատ կրիտիկայի միջոցով,—ամենահաստատ միջոցն է մեռցնելու կրօնը և զարգացնելու կրօնական մաքուր զգացմունքի տեղ՝ ֆանատիկոսութիւն:

Իրանք հոգեկան մոլորութիւններն էլ կարող են բուժվել միմիայն հոգեկան միջոցներով, որոնք ոչինչ կապ չը պէտք է ունենան քաղաքական օրէնքների հետ:

Վերջապէս կրօնը, նոյն իսկ այն պատճառով, որ նա մարդու ազատ ոգու ա զ ա տ ս տ ե ղ ծ ա գ ո ր ծ ո ւ թ ի ւ ն ն է, կարող է զարգանալ, իր բարոյական բարձր մակերևոյթի վրա անխախտ կանգնել, ծաղկել միմիայն այն ժամանակ, երբ նա կատարելապէս ազատ կը լինի ամեն թէ պետական և թէ հասարակական կապանքներից, ինչպէս գիտութիւնը, նկարչութիւնը, երաժշտութիւնը, բանաստեղծութիւնը և գրականութիւնը անկարող կը լինէին զարգանալ և ծաղկել, եթէ կապված լինէին նոյն կապանքներով:

Այդ է պատճառը որ կրօնը պետական կամ հասարակական չէ կարող լինել, այլ նա կարող է միմիայն ա ն հ ա տ ա կ ա ն լինել, և այն ժամանակ միայն անընդհատ զարգանալ, կատարելագործվել և մեզ կատարելագործել, ինչպէս անարգել կերպով զարգանում են մարդկային ստեղծագործող ոգու և մտքի միացած արտայայտութիւնները՝ գեղարուեստը, գիտութիւնը, բանաստեղծութիւնը և գրականութիւնը:

Եթէ կրօնը ազատ է, կրօնի քննադատութեան իրաւունքը ազատ է, դրանից պարզ հետևում

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

—

Ա.

Մցխեթը, վրաց երկրի մայրաքաղաքը, այդ ժամանակ ներկայացնում էր մի աղքատ աւան, որ նշանաւոր էր նրանով միայն, որ այնտեղ էր գտնվում «կ ե ն դ ա ն ա ր ա ր» անունով հոյակապ վանքը և այնտեղ էր բնակվում երկրի իշխանը, որ վրացիներից ընդունվում էր որպէս թագաւոր, իսկ պարսիկներից որպէս «վ ա լ ի:»*) Ողորմելի, գետնափոր խրճիթները ցրված էին աւանի զանազան կողմերում և գետնի մակերևոյթից որոշվում էին իրանց փոքրիկ, բլրաձև բարձրութիւնով միայն, որ նմանում էին խլուրդների կազմած հողաբլուրներին, երբ գետինը փորելով գլգում են իրանց որջերի մուտքի առջև:

Վանքի զանգակատան բարձրութիւնից լսելի եղան վերջին հնչիւնները. հրաւիրում էին միաբանութեանը ընթրիքի: Երեկոյեան խաւարը արդէն սկսել էր փոքր առ փոքր թանձրանալ: Գիւղացիները քշում էին երկրագործական յոգնած անասուններին դէպի տուն և գիւղացի աղջիկները դադարել էին հեռու աղբիւրից ջուր կրելուց: Խրճիթներում այստեղ և այնտեղ երևում էր ճրագի լոյսը:

*) Վ ա լ ի նշանակում է աւատական իշխան:

Այդ միջոցին աւանի մեռելային լռութիւնը աղմկվեցաւ, շները բարձրացրին մի խառնաձայն աղաղակ, երբ հեռուից յայտնվեցան մի խումբ ձիաւորներ, որոնք ամենայն թափով քշում էին իրանց երիվարները դէպի աւանը: Որսորդական յոգնած բարակները տհաճութեամբ վազում էին ձիաների ետևից և ամբողջ խումբը կորած էր փոշու թանձր մառախուղի մէջ: Ձիաւորներից մի քանիսը կրում էին իրանց բազուկների վրա բազէներ: Երևում էր, որ այդ խումբը վերադառնում էր որսորդութիւնից: «Պարոնը»... ասեցին միմեանց մի քանի ուշացած գիւղացիներ և երկիւղածութեամբ մի կողմ քաշվեցան ճանապարհ բաց անելու համար:

Խումբը դիմեց դէպի քայքայված բերդը, որ վաղեմի ժամանակներից շինված էր մի բարձրաւանդակի վրա: Այնտեղ էր «պարոնի» տունը: Բերդի ահագին դռները բացվեցան, ձիաւորները ներս մտան, և հասցնելով իրանց տիրոջը մինչև նրա բնակարանը, յետոյ գլուխ տալով ցրվեցան:

Մի երիտասարդ ձիաւոր, այդ խմբից բաժանվելով, դիմեց ձորը, դէպի մի առանձնացած տընակ, ուր էր նրա բնակարանը:

—Մի մարդ, կէսօրվանից եկած, սպասում է ձեզ, աղայ, ասաց սպասաւորը, երբ նրա տէրը ցած իջաւ ձիուց:

—Ի՞նչ մարդ, հարցրեց աղան, յանձնելով ձիու սանձը սպասաւորին և հրամայելով, որ ման ածէ, մինչև քրտինքը ցամաքի, յետոյ տանէ գարի տայ:

—Չեմ իմանում, նա ձեր անունը իմանում է, ասում է, որ ձեր երկրից է. պատասխանեց անհետաքրքիր ծառան, որին այժմ աւելի զբաղեցնում էր յոգնած ձին, որ պատած էր սապոնի փրփուրի նման քրտինքով, քան անծանօթ օտարականը, որ աղայի երկրից էր:

Երիտասարդը անհամբերութեամբ ներս մտաւ մի խուցի մէջ, որ միակ լուսաւորված սենեակն էր ամբողջ տան մէջ: Դա բաւական ընդարձակ, քառանկիւնի շինվածք էր, որի պատերը կազմված էին, մինը միւսի մօտ կանգնեցրած, երկայն ցիցերից, որոնց միջոցները հիւսած էին ծառերի ճիւղերով, յետոյ ծեփած էին հասարակ կաւով: Սենեակի առաստաղը գմբէթաձև կերպով վեր էր բարձրանում, իր գագաթում թողնելով երդիքի նման մի ծակ, որտեղից դուրս էր գնում նրա մէջ հաւաքված ծուխը: Ուրիշ լուսամուտներ չը կային. ցերեկը լուսամուտի փոխարէն ծառայում էր նեղ դուռը, որտեղից ներս էին թափվում արեգակի ճառագայթները: Բայց իսկապէս ասած, այդ բնակարանը դրսի լոյսին ամենևին պէտք չունէր. յատակի վրա թաւալված էին մի քանի գերաններ, որոնց ծայրերը միմեանց մօտ դրվելով, ամբողջ օրը ծխում էին, տարածելով իրանց չուրջը թէ լոյս, թէ ջերմութիւն և թէ խեղդող մուխ: Գիշերը ճրագի պէտք չը կար:

Օտարականը, կրակի մօտ կկզած, տաքանում էր: Չը նայելով, որ գարնան սկիզբն էր, բայց եղանակը դեռ մրսեցնելու չափ ցուրտ էր: Տեսնելով երիտասարդին, նա վեր բարձրացաւ, խոնարհութեամբ գլուխ տուեց:

—Ո՞րտեղացի ես, եղաւ երիտասարդի առաջին հարցմունքը:

—Ձեր ծառան տաթևացի է, պատասխանեց նա համարձակ կերպով, և մօտենալով, աւելացրեց.

—Աղայի համար նամակ եմ բերել:

Տաթևի անունը լսելիս, երիտասարդի սիրտը սկսեց դողալ, բայց նա ծածկելով իր խռովութիւնը, ասաց.

—Տուր ինձ նամակը:

Օտարականը առեց գլխից մորթէ ահագին փափախը, նրա ծալքից դուրս հանեց երկու մեծ ծրար, տուեց երիտասարդին:

Կրակի չուրջը, յատակի վրա, տարածված էր փափուկ և ցամաք խոտ, իսկ խոտի վրա փռած էին թանձր օթոցներ: Սենեակի մի կողմում, պատի տարածութեան չափով, հասարակ, անգոյն փայտից շինված էր երկայն տախտ, որի վրա փռված էր պարսկական գորգ և դրված էին մի քանի բարձեր, կարված արևելքի գունաւոր, մետաքսեղէն կերպասից: Այդ միակ մաքուր անկիւնն էր ամբողջ սենեակի մէջ, որ ցոյց էր տալիս փոքր ի շատէ ճաշակ և չքեղութիւն: Սենեակի պատի այն ճակատը, որ կողմում դրված էր տախտը, պատած էր նոյնպէս պարսկական գորգով: Նրա վրա քարշ էին տուած զանազան տեսակ զէնքեր, զանազան տեսակ գինուորական և որսորդական պարագայք: Երիտասարդը ծալապատիկ նստեց տախտի վրա, հրամայելով իր ծառային, որ տանէ նամակաբերին իր մօտ ախոռատունը, իսկ ինքը բաց արեց նամակներից մէկը, և սկսեց կրակի լոյսով կարդալ:

Նախ ուշադրութիւն դարձրեց նա ստորագրութիւնների վրա: Ստորագրութիւնների բազմութիւնը, որոնց իւրաքանչիւրի մօտ դրոշմված էր մի-մի կնիք, տալիս էր այդ նամակին աւելի հանրագրի ձև: Առաջին տեղը բռնում էր Տաթևի վանքի վանահայր, մի և նոյն ժամանակ Ղափանի ամբողջ վիճակի առաջնորդ Ներսէս եպիսկոպոսի խոշոր կնիքը: Յետոյ կարգով շարված էին միւս վանքերի եպիսկոպոսների և վարդապետների կնիքները: Նրանցից յետոյ Սիւնեաց աշխարհի զանազան իշխանների, մէլիքների և տանուտէրների կնիքները վերջին տեղն էին բռնում: Դրանցից շատերին երիտասարդը անձամբ ճանաչում էր, իսկ ոմանց անունները միայն լսած էր: Նամակը սկսվում էր օրհնութիւններով և բովան-

է և այն ճշմարտութիւնը, որ ոչ մի քաղաքացի չէ կարող զրկված լինել այս կամ այն քաղաքական, ազգային և հասարակական իրաւունքներից, երբ նա պատկանում է այս կամ այն կրօնին։

Ոչ մի պետութիւն այժմեան դարում այլ ևս չէ զրկում այս կամ այն գիտնականին քաղաքական որ և է իրաւունքից, եթէ նա պատկանում է այս կամ այն գիտնական դպրոցին, չէ տալիս, օրինակ աւելի պակաս իրաւունքներ բնագէտին, քան թէ լեզուագէտին, մատերիալիստին ու ռէալիստին, քան թէ իդէալիստին... Ամեն մի ուսումնական համոզմունք ունեցողը հաւասար է օրէնքների, հասարակութեան, ազգի, պետութան առջև, այնպէս էլ ամեն մի կրօնական համոզմունք ունեցողը պէտք է հաւասար լինի օրէնքի, հասարակութեան, ազգի, պետութեան առջև։

Այդ տեսակ ճշմարտութիւնների համար մաքառողները երբէք չեն մոռացվում մարդկութեան մէջ։ Այդ է պատճառը որ եւրօպական ազգերից շատերը, և ոչ թէ միայն Գերմանիան, փետրվարի 3-ին, Լեսսինգի մահվան հարիւր տարվայ տարեդարձի օրը, հպարտութեամբ յետ կը նայեն անցեալի վրա և կը յիշեն նրա մեծ անուան հետ միասին որ կրօնի կատարեալ ազատութեան գաղափարով և նրա անկախութեամբ պետական կազմակերպութենից այն ազգերը որոնց մէջ իրագործված են, գոնէ մասամբ, այդ յաւիտենական գաղափարները, պարտական են Սպինօզայի և Լեսսինգի պէս ազատութեան վսեմ գաղափարի անխոնջ, անբիծ, անկեղծ և աներկիւղ մարտնչողներին։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 9 փետրվարի

Ձեր լրագրի 19-դ համարում դուք նուիրել էիք իմ «Էլի մէկ զոհ» կօմեդիային մի անաչառ և օրինակելի քննադատութիւն, որի մասին ես յայտնում եմ ձեզ իմ խորին շնորհակալութիւնը։

Դուք, պարոն խմբագիր, գրել էիք ձեր յօդուածը այն տպաւորութեան տակ, որը իսկապէս կարող էիք դուրս բերել նոյն կօմեդիայի ներկայացումից անցեալ յունվարի 26-ին։ Բայց խնդիրը նորանումն է, որ իմ պիէսայի մէջ Անանին չէ մեռնում և չէր էլ կարող մեռնել նոյն րոպէին, որքան էլ կամենայի ես. այլ միմիայն ուշաթափվում է նա հոգեկան սաստիկ յուզմունքից և շրջապատող անձանց բռնադատական ճնշումներից։

Այս իրողութիւնը ապացուցանելու համար ուղարկում եմ ձեզ ճիշտ պատճէնը այն օրինակի, որը նախ քան ներկայացումն՝ առաջարկված է ցէնզուրային կօմիտետին, ուր նա այժմս գտանվում է և պէտք է գտնվի միշտ։

Ձեզ, պարոն խմբագիր, առաւել լաւ, քան թէ մի ուրիշին, յայտնի է որ առհասարակ իմ պիէսաներիս մէջ անբնական դիպուածներ չեն պատահում իմ հերոսների հետ, այլ իւրաքանչիւր մի փաստ հետևանք է լինում մի որ և է յայտնի պատճառների։

Մի կողմը թողնելով այն հանգամանքը, որով «Էլի մէկ զոհ» կօմեդիայի վերջը կատարվեցաւ ներկայացման օրը այնպէս, ինչպէս մենք ամենքս ականատես եղանք, թէև գլխաւորապէս իմ սխալմունքով, հաւատացնում եմ ձեզ, որ Անանու անբնական մահից ես աւելի եմ վշտացած, քան թէ մի ուրիշը կարող էր վշտանալ նորա իսկական մահուամբ։

Եթէ դուք, պարոն խմբագիր, կը բարեհաճէիք ձեր լրագրի էջերում նուիրել մի քառորդական մասը նոյն տեղի, որքան շնորհել էիք «Էլի մէկ զոհի» քննադատութեանը, ես խոնարհաբար կը խնդրէի ձեզ տպել այս նամակիս հետ պիէսայի գոնէ վերջին տեսիլի բովանդակութեան իմաստը մի փոքրիկ ծանօթութեամբ, վերստին պիէսան ինձ դարձնելով, որով և կը պարտաւորէիք ինձ։

Գ. Սունդուկեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կ. Պօլսի «Միացեալ ընկերութեան» տնօրէն ժողովը խնդրում է մեզ տպել հետևեալը։ «Վեհափառ հայրապետն ազգիս հայոց բարեհաճեցաւ հրամայել տալ Միացեալ ընկերութեանց, ամ ըստ ամէ յանուն Ալաշկերտի գաղթականաց, ասկից յառաջ հաւաքեալ 17,000 ռուբլիով գնված, քսան և մէկ ռ ո ւ ս-հ օ պ պ է (?) արժեթղթոց տարեկան տոկոսներն, Ալաշկերտի և Պայազետի հայ մանկտւոյն դաստիարակութեան յատկացնելու համար։ Տնօրէն ժողովս վերջին սուրհանդակաւ, ըստ բարձր հրամանի նորին ս. օծութեան, մայր աթոռոյ ս. սինօդի մի յատուկ նամակաւ ներկայ տարւոյս մէջ վճարելի տոկոսեաց փոխարէն, քսան և մէկ արժեթղթոց կուպօններն 1050 գուլդէնի արժողութեամբ ընդունած ըլլալով, կը փութայ ներկայիւս իր անհուն երախտագիտական զգացումներն հրապարակաւ մատուցանել առ վեհափառ հայրապետն ազգիս։»

—

Ներկայ համարում տպելով պ. Սունդուկեանցի նամակը նրա «Էլի մէկ զոհ» պիէսայի մասին, պարտաւորութիւն ենք համարում յայտնել, որ ստացանք հեղինակից և նրա պիէսայի ձեռագիրը, ինչպէս նա վերջին անգամ փոփոխված է եղել։ Անանին այդ ձեռագրի մէջ չէ մեռնում, բայց ինչի բեմի վրա նա մեռնում է,—այդ մենք չը գիտենք։ Մենք գրեցինք քննութիւն այն պիէսայի մասին որ ներկայացնելիս տեսանք և մեզ հետ էլ տեսաւ ամբողջ թատրոնը և չէինք կարող գրել այն պիէսայի վրա, որ հեղինակի մօտ էր մնացել։ Ձեռագրի մէջ, ասում ենք, Անանին չէ մեռնում, այլ ուշաթափ է լինում, յետոյ գալիս են բժշկները, յետոյ տանում են հիւանդին միւս սենեակը, յետոյ Միքայէլը, Սալոմէն և Գէորգը բոլորն էլ սկսում են միմեանց յանդիմանել, իսկ ինչպէս է վերջանում պիէսան, դարձեալ պարզ չէ հանդիսականին։ Եթէ պիէսան դարձեալ նոյն վերնագիրն է կրում, մեզ հասկանալի չէ թէ Անանին ինչ զ ո հ է։ Եթէ Անանին ս տ ի պ վ ա ծ է պսակվել իր համար ատելի մարդու հետ,—դա զոհ է։ Եթէ նա մեռնում է,—դա դարձեալ զոհ է, թէև, ինչպէս արդէն ասացինք, ապարդիւն զոհ է։ Բայց եթէ միայն ուշաթափ է լինում, յետոյ յայտնի չէ՝ կապրի, կը մեռնի, Միքայէլի հետ թէ Բրիլլիանտովի հետ կը պսակվի, կապրի բայց երբէք չի պսակվի, ծնողների գութը կը շարժվի, թէ չի շարժվի,—դա ինչ զոհ է, չը գիտենք։

—

Մի ֆրանսիացի վարժապետ խնդրում է մեզ յայտնել որ դասեր է տալիս թէ ֆրանսերէն, թէ հին լեզուների և թէ նկարչութեան։ Ցանկացողները կարող են իրանց հասցէն թողնել «Մշակի» խմբագրատանը։

—

Նոր 25 ռուբլիանոց թղթադրամ արդէն հրատարակվեցաւ և առևտրական յարաբերութիւնների մէջ արդէն շրջում է։ Նա սպիտակ թղթի վրա է տպված և ունի իր վրա բազմաթիւ թափանցիկ տառեր և նշաններ։ Հին քսան և հինգանոց թղթի գործածութեան ժամանակամիջոցը դեռ ես յայտնված չէ կառավարութեան կողմից։

—

ԹԷԼԱՒԻՑ մեզ գրում են որ յունվարի 25-ին այդ քաղաքի հայոց եկեղեցում կատարվեցաւ գեներալ Տէր-Ղուկասօվի յիշատակին հոգեհանգիստ։ Քահանայ Աբէլ Սուքիասեանց սրտաշարժ քարոզ ասելուց յետոյ առաջարկեց յարգել դիւցազնի յիշատակը գումար ժողովելով յօգուտ Վանի սովատանջների։ Բայց հէնց որ այդ խօսքերը արտասանվեցան, ամբողջ ժողովուրդը խընայելով իր դրամը, իսկոյն շտապեց դուրս գալ եկեղեցուց։

—

Շատերը մեզ պատմում են որ Թիֆլիսի մէջ գտնված Բէլախեանցի և Օրբէլեանցի արական մասնաւոր դպրոցում մեծ անկարգութիւններ և զեղծումներ են կատարվում։ Երեխաների հետ շատ վատ են վարվում, անողորմ կերպով ծեծում են նրանց, մանուկների վրա թանգ գներով ծախվում են դասական իրեղէններ, անդադար գողացվում են նոյն իսկ դպրոցում աշակերտների վերարկուներն ու գդակները, երեխաների հետ հակամանկավարժական ձևերով են վարվում նրանց մարդկային պատւի, կենսական պէտքերի վերաբերութեամբ և այլն

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են։ «Մենք երևանցիներս ուրիշ մեր ուսումնարանների թւում ունենք այժմ տղայոց մի մասնաւոր կրթարան, որ անցեալ տարի բաց է արել Երևանում պ. Կոստանդ Կամսարական կառավարութեան թոյլտուութեամբ, որտեղ պատրաստվում են աշակերտներ պրոգիմնազիայի առաջին դասատան համար։ Բո-

---

դակում էր իր մէջ խիստ տխուր նկարագիր Սիւնեաց աշխարհի ցաւալի դրութեան մասին։ Նա պատկերացնում էր հայոց ճնշված ժողովրդի վերջին աստիճանի թշուառութիւնը, մահմեդականների անգթութիւնները, խաների անսահման բռնութիւնները, բնակիչների անդադար կոտորածները, գերութիւնները, յափշտակութիւնները,—բոլորը արիւնով, արտասուքով և խորին ցաւակցութեամբ գրված։

«Դանակը ոսկորին է հասել»... այս խօսքերով վերջանում էր նամակը—«մեր երեսին պատուի մի կաթիլ անգամ չեն թողել... մեր կնիկներին, մեր աղջիկներին մեր աչքի առջև բռնաբարում են և մենք լուռ նայում ենք... Մեր վանքերը, մեր եկեղեցիները անաստուածների ախոռատուն են դարձնում և մենք համբերում ենք... Մեր տաճարների սրբութիւնները կողոպտում են և խաչերը շների շլինքից քաշ են տալիս, իսկ մենք ձայն հանել չենք համարձակվում... Մեր զաւակներին, մեր ձեռքից խլելով, օտար երկրներում վաճառում են, մենք արգելել չենք կարողանում... Մեր ձեռքի վաստակը մեզանից յափշտակում են, մեզ թողնում են քաղցած, իսկ մենք բողոքել չենք կարողանում... Ոչ ոք չէ լսում մեր ձայնը, ոչ ոք չէ սրբում մեր արտասուքը։ Մնացել է վերևում—Աստուած, իսկ ներքևում՝ դու, Դաւիթ բէկ։ Խեղդամահ եղած հայրենիքի վերջին հառաչանքը կոչում է քեզ։ Լսիր նրա ձայնը, լսիր նրա աղաչանքը, օգնութեան ձեռք մեկնիր։ Այն հայրենիքը, որ քեզ սնուցել է, որ քեզ կեանք է տուել, քեզանից կենդանութիւն է սպասում։ Մի թող տուր նրան իսպառ մահանալ։ Ժողովրդի յոյսը քեզ վրա է դրած։ Քո հզօր աջը պէտք է փրկէ նրան։ Այդ է Աստուծոյ և մեր Տէր Յիսուսի Քրիստոսի կամքը։ Ուրիշ ճար չէ մնացել. ամեն բան փորձեցինք, ամեն հնար գործ դրեցինք, ամեն ստորութիւն յանձն առինք, բայց բռնակալի գազանութիւնը ամոքել չը կարողացանք։ Մեր ստրկութեան լուծը օր ըստ օրէ ծանրացաւ, մեր վիճակի դառնութիւնը օր ըստ օրէ սաստկացաւ։ Այժմ ժողովուրդը ուխտել է կատարել մի վճռական գործ՝—կամ միանգամով կոտորվել և բնաջինջ լինել, կամ բոլորովին ազատվել մահմեդական բռնակալութիւնից։ Բայց ժողովրդին պէտք է մի փորձված ձեռք, որ առաջնորդէ նրան։ Այդ ձեռքը նախախնամութեան կամքով պէտք է լինի քոնը։ Այն օրը, երբ դու ոտք կը կոխես հայրենիքի հողի վրա, ժողովուրդը մի մարդու պէս կը կանգնի և քո դրօշի ներքոյ կը սկսէ մաքրել երկիրը մահմեդական պղծութիւնից։ Ամեն ինչ պատրաստված է. մնում է քո հրամանը,—և ահա ժողովուրդը կը շարժվի... Շտապիր, Դաւիթ բէկ, ազգը, հայրենիքը և եկեղեցին կանչում են քեզ և իրանց ազատութիւնը քո ձեռքից են սպասում»....

Մի սոսկալի սառսուռ տիրեց երիտասարդի մարմինին, երբ նա աւարտեց նամակի ընթերցումը։ Նրա սիրտը սկսեց անհանգիստ կերպով բաբախել և ձեռքերը սկսեցին դողդողալ։ Նա ընկաւ այն ցաւալի դրութեան մէջ, որպէս մի մարդ, որ յանկարծ լսում է սիրելի ծնողների մահուան բօթը։ Բայց այստեղ մեռնողը հայրենիքն էր, մեռնողը մի ամբողջ ժողովուրդ էր, իսկ ինքը—նոյն ժողովրդի հարազատ որդին։ Յանկարծ զարթեցան նրա մտքում վաղեմի յիշողութիւնները, որ մինչև այնօր հանգած էին։ Նա յիշեց այն հանդիսաւոր խոստումը, որ երդումով ուխտել էր իր ծնողների գերեզմանի վրա։ Եւ կարծես, այդ թշուառների ուրուականները, նոյն վայրկենում դուրս գալով իրանց հանգստի խորքից, լի յանդիմանական ցասումով, սկսեցին պախարակել նրան, «դու երդմնազանց ես»... Նա զգաց մի սարսափելի սոսկում և նամակը ցած ընկաւ նրա ձեռքից։ Երկար նա գտնվում էր հոգեկան խորին խռովութեան մէջ, որպէս մի յանցաւոր, որ յանկարծ զգում է խղճի խայթը... Ի՞նչն էր մինչև այնօր կապել նրան մի օտար երկրի հետ, ինչն էր մոռանալ տուել նրան հայրենիքի թշուառութիւնը։ Այդ հարցը ծագեց նրա մտքում, երբ միանգամով պատկերացաւ նրան տխուր և վշտալի անցեալը...

Նա շտապով բացարեց երկրորդ նամակը։ Դա բարեկամի նամակ էր լի վաղեմի յիշատակների ջերմ զգացմունքներով։ Նրան գրել էր Ստեփաննոս Շահումեանը, Դաւիթ բէկի մանկութեան ընկերը։

«Յիշի՛ր, Դաւիթ, այն ցաւալի օրը,—գրում էր նա ի միջի այլոց,—երբ ես Ֆաթալի խանի բանտումն էի, իսկ դու, ողբալի կրակի բոցերից մի բախտով ազատված, գտնվում էիր ծերունի Ներքինապետի խնամակալութեան ներքոյ։ Յիշիր այն կրակը, յիշիր այն բոցերը, որոնց մէջ այրվեցաւ քո հայրը, քո մայրը, քո քոյրերը։ Այն կրակը դեռ չի հանգել։ Նա հըրդեհում է մեր ամբողջ հայրենիքը։ Նա ճարակում է մի ամբողջ ժողովուրդ։ Ո՞վ պիտի հանգցնէ նրան, եթէ ոչ այն մարդը, որ իր անձի վրա փորձել է նրա բոլոր դժոխային տանջանքը...

Մի քանի տողերից յետոյ շարունակում էր նա։

«Ոչ ոք խելացի չի կոչի այն մարդուն, որի տունը հրդեհով պաշարված է, որի զաւակները կրակով պատած են, որի կայքը այրվում է, իսկ նա, այդ բոլորը թողած, շտապում է իր հարևանի տունը կրակից ազատելու համար։ Քո եռանդը, քո ջանքերը վրաց խարխուլ գահը պահպանելու մասին, յիշեցնում է ինձ այդ համեմատութիւնը։ Ի՞նչ կը շահվի քո քաջութիւնից, քո պատերազմական տաղանդից հայոց թշուառ աշխարհը, երբ դու քո բոլոր ուժերը, քո մտքի և սրտի բոլոր զօրութիւնը վատնում ես յօգուտ օտարի, մինչդեռ քո հայրենիքը քեզպիսիներին աւելի կարօտութիւն ունի։ Դու այժմ քո հզօր ուսերի վրա տանում ես բոլոր ծանրութիւնը մի քայքայված տէրութեան, որ ընկնելու վրա է։ Դու շատ անգամ պահպանեցիր նրան իր անկումից, դու շատ անգամ ազատեցիր նրան իր թշնամիներից, շատ անգամ յաղթող հանդիսացար սարսափելի կռիւների մէջ։ Բայց որքան շահվեցաւ այդ բոլորից հայոց թշուառ ազգը...

Դաւիթ, մենք դասընկերներ ենք եղել. մենք Տաթեւի վանքում, հանգուցեալ Յարութիւն վարդապետի մօտ միասին էինք կարդում հայոց պատմութիւնը։ Կարծես, այդ ազգի ճակատագրի մէջ մի անէծք կայ։ Նա ստեղծում է մեծ մարդիկ, ստեղծում է հանճարներ, միայն օտարներին ծառայելու համար։ Սկսեալ ազգերի պատմութեան ամենախորին հնութիւնից, Հայաստանը միշտ տուել է թէ իր դրացիներին և թէ հեռաւոր ժողովուրդներին իր զաւակների ամենաընտիրները։ Բաբելացոց, եգիպտացոց նշանաւոր պետական մարդիկների թւում առաջին տեղը բռնում են հայերը։ Հայերը տուեցին Հռոմին և Բիւզանդիային ոչ միայն քաջ զօրապետներ, այլ մինչև անգամ կայսրներ։ Ահեղի Պարսկաստանը իր ամենաահեղ ճգնաժամի միջոցին փրկութիւն էր գտնում հայ զօրապետների ձեռքով։ Վայրենի մանգօլները, միջին Ասիայի խորքերից դուրս գալով, հայ զօրապետների առաջնորդութեամբ, ոտնակոխ արեցին ամբողջ պետութիւններ։ Բաղդադի և Դամասկոսի արաբական խալիֆաները հայ զօրապետների ձեռքով տիրեցին ան-

լորովին նոր սովորող մանուկներին երկու տարվայ միջոցում են պատրաստում, իսկ այն երեխան, որ գիտէ պատրաստականի առաջին բաժնի ուսումը, կարող է մի տարվայ միջոցում պատրաստվել պրօգիմնազիայի առաջին դասատան համար։ Ընդունվում են հայ, ռուս և պարսիկ երեխաներ անխտրաբար։ Պ. Կամսարականը դիտաւորութիւն ունի այս տարի բաց անել նոյնպէս մի պ ա ն ս ի օ ն, եթէ հանգամանքները ներեն։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ПОРЯДОКЪ" ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

„Порядокъ" լրագրին Կ. Պօլսից գրում են յունվարի 8-ից հետևեալը։ Նոր տարվայ օրերը Կ. Պօլսի մէջ արևելեան ճաշակի մի լուր տարածվեցաւ, իբր թէ անաջող փորձ էր արած Միթհաթ-փաշային թունաւորելու համար։ Դժուար չէ գուշակել, թէ ով էր կամենում թունաւորել այդ մարդուն, որ իր համարձակութեամբ թիւրքաց երկչոտ կառավարութեան աչքի փուշ է դարձել։ Նրա յանդուգն անցեալ երեք գործերը՝ Աբդուլ-Ազիզի սպանութեանը մասնակցելը, սահմանադրական կանօնադրութեան ստեղծելը, նրա բարեկամութիւնը Լայարդի հետ և վերջապէս նրան Բրինդիզի աքսորելը այժմեան սուլթանին սպանելու ցանկութեան մէջ կասկածված լինելու պատճառով, բաւական էին նրա մահուան վճիռը կայացնելու համար, հէնց որ նա կասկածված կը լինէր իբրև մի անբարեմիտ անձնաւորութիւն։

Այդպիսի դէպք շուտով պատահեցաւ. Միթհաթ-փաշա այս տարի կասկածվեցաւ թիւրքաց կայսրութեան մնացորդներից արաբական միապետութիւն կազմելու և այդ պետութեան գլուխն անցնելու ձգտումների մէջ։ Այդ կասկածների պատճառով նա զրկվեցաւ Սիրիայի նահանգապետի պաշտօնից և նոյն պաշտօնով Զմիւռնիա ուղարկվեցաւ։

Բայց թիւրքաց կառավարութիւնը շատ լաւ գիտակցութիւն ունի, որ նա կարողանայ մոռանալ այդպիսի կասկածները և նրանց անպատիժ թողնի։ 'Ի նկատի ունելով այն անորոշ դրութիւնը, որ կարող է նշանաւոր անցքերի պատճառ դառնալ Արևելքի մէջ, թիւրքաց կառավարութիւնը վախենում է, որ Անգլիային սիրելի Միթհադը կարող է արաբական միապետութեան նման մի գործի ձեռնարկել։ Բայց Կ. Պօլսից ուղարկված դեղատոմսը վատ ֆարմացեվտի (դեղագործ) ձեռքը ընկաւ և մահացնող փօշին իր նպատակին գործ չը դրվեցաւ։

Որոշված և չաջողված սպանութեան դէպքեր քիչ չեն սուլթանի կայսրութեան մէջ։ Չար լեզուները հաւատացնում են, որ վեղի Ահմեդի ձեռքով Կումերաուի վրա արձակված հրացանն էլ բարձրից էր ուղղված։ Վերջ ի վերջոյ խելագար յայտնված վեղի Ահմեդի հսկողութեանն էր յանձնված այն ձին, որ սուլթանից ընծայ տրվեցաւ ռուսաց դեսպանատան առաջին քարտուղար Օնուին, հասկանալի է ուրեմն, որ կաշառված ձիապահը հեշտութեամբ կարող էր ճանաչել իր պահած ձիու վրա նըստող մարդուն, բայց այնպէս պատահեցաւ, որ ռուսաց հաւատարմատարի տեղ զոհվեցաւ Կումերաու, որ այդ օրը ցանկութիւն էր յայտնել սուլթանից Օնուին ընծայած ձիու վրա նստել։

Նոյն չար լեզուները հաւատացնում են, որ թիւրքաց կառավարութիւնը չափազանց ատում էր Օնուին, որ արժանացել էր թիւրքերի չար ոգի կոմս Իգնատիևի հաւատարմութեանը և յարգանքին։ Առաջուց անկարելի էր նախատեսել, որ մարդասպանը խելագար կը յայտնվի։

Իր թշնամի անձանցը կոտորելու այդ շնորքը, որ յատուկ է թիւրքաց կառավարութեանը, այն հետևանքն ունեցաւ, որ այստեղի հայ և յոյն գործիչները, որոնք պաշտպանում են իրանց ազգային շահերը, կատարելապէս պաշարված դրութեան մէջ են։ Վաղ առաւօտից իրանց տների մէջ փակվելով, նրանք չեն համարձակվում փողոց դուրս գալ, վախենալով սպանվել նոյն իսկ կարգապահ պօլիցիականներից։ Պէտք է նկատել, որ 'ի նկատի ունենալով քաղաքի մէջ ամեն օր կատարվող աւազակութիւնները, որոնք երբէք չեն յայտնվում, Կ. Պօլսի պօլիցիան տեղական հասարակութեանը աւազակների կազմակերպված խումբ է երևում։ Ուրիշ կերպ չէ էլ կարող լինել։ Ինչպէս որ բարձր հիմնարկութիւններն են, նոյնպէս և միւսները։

Ցունական խնդրի վերաբերութեամբ թիւրքիան նոյն ձևն է գործ դնում, ինչ որ գործ էր դնում Չերնօգօրիայի վերաբերութեամբ, և ինչ որ միշտ գործ է դրել։ Իր ներկայացուցիչներին օտար պետութիւնների մօտ անդադար շրջաբերականներ ուղարկելով, որոնցով նա մատնացոյց է լինում իր բարի ցանկութիւնների և խաղաղ նպատակների վրա, թիւրքաց կառավարութիւնը մի և նոյն ժամանակ վերջին կոպէկը ծախսում է ծառայութեան կանչված ռեդիֆներին զինաւորելու համար։ Բացի այդ, նորերումս Օսման-փաշային պատերազմական մինիստր նշանակելով, Հօբարտ-փաշային մուշիրի աստիճան տալով և ծովային բոլոր ույժերի հրամանատար նշանակելով, նոյնպէս ծառայութեան կանչելով պատերազմական կուսակցութեանը պատկանող բոլոր անդամներին, թիւրքաց կառավարութիւնը ծաղրում է եւրօպական դեսպաններին, լուրեր տարածելով, թէ պատերազմական նախկին մինիստր Հուսէյն-Հուսնի-փաշա սուլթանի դէմ դաւադրութեան մէջ է կասկածված, այնպէս որ անհրաժեշտ էր զինուորական երարխիայի մէջ մի քանի փոփոխութիւններ անել։

Որ թիւրքաց կառավարութիւնը խաղաղ նպատակներ չունի, դրա երկրորդ ապացոյց կարող են լինել թիւրքաց կիսապաշտօնական „Վակիթ" լրագրի գրգռող յօդուածները։ Նա հրաւիրում է իսլամի հետևողներին նուիրատւութիւններ անել կրօնի պաշտպանների, այսինքն բաշիբոզուկների օգտին։

Այս հանգամանքը 'ի նկատի ունենալով թիւրքահպատակ յոյներն օգնում են իրանց հայրենակիցներին։ Այսպիսով շատ շատ մի չորս ամսից յետոյ մենք արիւնահեղ անցքերի վկաներ կը լինենք։

Թիւրքիայի վարմունքը Փոքր-Ասիայի մէջ աչքի է ընկնում իր առանձին յատկանիշներով. Դիարբեքիրի վիլայեթից այսօր լուր ստացվեցաւ, որ թիւրքաց հեծելազօրքի մի խումբ, ցոյց տալով, իբր թէ հալածում է աւազակներին և հանգստութիւն է պահպանում, անցնում է մի տեղից միւս տեղ, քանդելով գիւղացիներին զանազան յափշտակութիւններով, հայոց ուսումնարանները պահապան զօրքերի բնակարաններ և ձիանների ախոռներ դարձնելով։ Երբ Խիզանի մէջ գիւղական մի հայ ուսուցիչ շրջապատված իր փոքրիկ սաներով ներկայացաւ գաւառի կառավարչին և բողոքեց ուսումնարանները խլելու և երեխաներին փողոցի մէջ թողնելու դէմ, կառավարիչը առանց երկար մտածելու հրամայեց կտրել ուսուցչի ձեռքը, որով նա իր աշակերտներին ցոյց էր տալիս քրիստոնէական այբենարանի տառերը։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 փետրվարի։ Այսօր համալսարանի մէջ կարգադրող նիստ կար, որ դատաստան կայացրեց փետրվարի 8-ի անկարգութիւններ անող ուսանողների վրա հանդիսաւոր ակտի ժամանակ։ Այսօր համալսարանի րէկտոր Բէկետով յայտնեց ուսանողներին, որ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր Սաբուրով կատարելապէս համոզվեցաւ, որ ակտի ժամանակ անկարգութիւններ կատարվեցան առանձին անձնաւորութիւններից, աննշան փոքրամասնութենից, որ ուսանողների ահագին մեծամասնութիւնը այդ անկարգութիւններին բոլորովին չէր մասնակցում։ Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր Սաբուրով ցանկութիւն յայտնեց, որ դադարեցնեն նրա համար համակրական ցոյցերի անելը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 10 փետրվարի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 87 կ., երկրորդ 93 ր. 37 կ., երրորդ 93 ր. 75 կ., չորրորդ 93 ր. 25 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 225 ր. 25 կ., երկրորդ 223 ր. 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 92 ր. 75 կ., երկրորդ 92 ր., 87 կ., երրորդ 92 ր. 75 կ., ոսկի 7 ր. 74 կ.։ Ռուսաց 1 ր. Լօնդօնի վրա արժէ 25,$^1/_4$ պէնս, Ամստերդամի վրա 127,75 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 215$^1/_2$ մարկ, Փարիզի վրա 267 ֆրանկ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

սահման երկրներ։ Խաչակիրները իրանց ամենայաջող պատերազմներով պարտական են հայոց քաջերին։ Մինչև անգամ ամենահեռաւոր Հնդկաստանի թագաւորութիւնները երկար ժամանակ օգուտ էին քաղում հայ զօրապետների խելքից և քաջութիւնից։ Ի՞նչու եմ խօսքս երկարացնում։ Ո՞ր երկիրը, ո՞ր ազգը, ո՞ր թագաւորութիւնը չէ շահվել հայոց ուժերից։ Նոյն իսկ քո Վրաստանը, Դաւիթ, քանի՜-քանի՜ անգամ վայելել է հայ մարդու օգնութիւնը, բայց միշտ ապերախտ, միշտ անշնորհակալ է մնացել դէպի հայը։ Եթէ այդ անհոգ, թեթևամիտ ազգը այսօր գոյութիւն ունի, դրանով նա պարտական է հայերին։ Հայաստանը, իբրև մի բնական վահան, միշտ պաշտպանել է նրան պարսիկների, արաբացիների և մօնղօլների յարձակումներից։ Արևելքից հեղեղի նման եկած բոլոր բարբարոսների արշաւանքները թափել են իրանց անգթութիւնը Հայաստանի վրա և անցել, իսկ Վրաստանը միշտ մնացել է թագնված մեր ետևում։ Եւ եթէ պատահել է մեզ նրանցից օգնութիւն խնդրել, միշտ սուտ խոստումներով խաբել են մեզ։ Բայց հայը, միամիտ հայը, միշտ մնացել է հաւատարիմ, միշտ անձնանուէր և միշտ զոհաբերող դէպի օտարը։ Նա թողել է իր տան գործը, մոռացել է իր ցաւերը և օտարի տան հոգսերն է հոգացել։ Նա թողել է իր երկրի աւերակները և օտարի համար պալատներ է կանգնել։ Նա մոռացել է իր խորտակված գահն ու գաւազանը և օտարի դրօշի փառքն է բարձրացրել։ Միթէ այդ բոլորը դու չը տեսար մեր պատմութեան մէջ.—ահա դրանումն է մեր գըլխաւոր հիւանդութիւնը։ Մենք մեզ ծառայել չը գիտենք. մենք մեզ համար անշնորք ենք, իսկ օտարի համար շնորհալի։ Եթէ հայոց բոլոր հանճարները վատնված չը լինէին յօգուտ օտարների, եթէ նրանք ծառայած լինէին իրանց հայրենիքին, ես հաւատացած եմ, որ այսօր Հայաստանը այս թշուառ դրութեան մէջ չէր մնի»...

«Իմ խօսքը, դու էլ կը հասկանաս, Դաւիթ, աւելի ազնիւ և բարեխիղճ ծառայողների մասին է, որոնք թէև իրանց հայրենիքին մի օգուտ չեն հասցրել, բայց ուղղակի վնաս էլ չեն տուել։ Իսկ ո՞րքան շատ է այն դաւաճանների թիւը, որոնք մի արիւնոտ գործիք դառնալով օտարների ձեռքում, սկսել են իրանց հայրենիքը աւերակ դարձնել, սկսել են իրանց հարազատ եղբայրներին կոտորել։ Թէ առաջիններին և թէ վերջիններին ես շատ չեմ զանազանում միմեանցից։ Զանազանութիւնը այսքան է միայն, որ մէկը վնասում է ուղղակի կերպով, գիտակցաբար, իսկ միւսը վնասում է կողմնակի կերպով, անգիտակցաբար։ Մէկը, իբրև ծախված դաւաճան, Վասակի նման արիւնով և կրակով լեցնում է Հայաստանը, իսկ միւսը, իբրև բարեխիղճ Վարդան, պարսից զօրքերի գլուխն անցած, Քուշանների հետ է պատերազմում և իր յաղթութիւններով ուժ և զօրութիւն է տալիս Հայաստանի թշնամուն։ Ի՞նչ ես կարծում, Դաւիթ, դա նոյնքան վնասակար չէ՞, որպէս առաջինը։ Ես դոնէ վնասակար եմ համարում։ Ես կարծում եմ, եթէ Վարդանը վերջը իր սուրը չը դարձնէր պարսիկների դէմ, նոյնքան վնասակար կը լինէր, որքան Վասակը։ Ծառայել հայրենիքի թշնամուն, իր ազգի կործանողին, բարձրացնել նրա փառքը և զօրութիւնը,—այդ նշանակում է ի վնաս իր ազգի գործել։ Մեծ տարբերութիւն չը կայ այդ երկու մտքերի մէջ՝ գող լինել կամ գողի բարեկամ։ Օտարի ծառայութիւնը մի այսպիսի բան է, որովհետև բոլոր օտարները մեր թշնամիներ են։ Մենք բարեկամ չունենք, և չենք էլ կարող ունենալ, քանի որ մենք ինքներս մեզ բարեկամ չենք։ Ով որ իր ազգը, իր հայրենիքը չէ սիրում, իրաւունք չունի օտարներից սէր պահանջելու։ Մեր թշուառ վիճակը մենք ինքներս ենք ստեղծել մեզ համար. ուրիշ ոչ ոք մեղաւոր չէ»...

«Ես գիտեմ քո մեծահոգութիւնը, Դաւիթ, դու այն տեսակ մարդկներից ես, որոնց համար հայրենիք և ազգութիւն չը կայ, որոնց հայրենիքը լայնածաւալ աշխարհն է, իսկ ազգութիւնը՝—ընդհանուր մարդկութիւնը։ Դու պատրաստ ես օգնել ամեն տեղ, ուր խղճութիւն և բռնութիւն կը գտնես։ Բայց «շապիկը աւելի մօտ է մարմնին».... «Պէտք չէ Իսրայէլի որդիների հացը ձգել հեթանոսների շներին»... Յիշում ես այդ աւետարանական խօսքը։ Մեր զաւակները քաղցած թողնելով, օտարների որդիների հացի մասին հոգալը մի մեծ առաքինութիւն չի համարվի մեզ համար։ Մենք այնքան սակաւ միջոցներ ունենք, մեր ուժերը այնքան անբաւական են մեզ համար, որ պէտք է խնայենք նրանց, իսկ մենք աննպատակ կերպով սպառում ենք...

«Ես ոչինչ նշանակութիւն չեմ տալիս այն փառքին, այն հռչակին, որ հայը ստանում է օտարների ծառայութեան մէջ։ Ես այդ համարում եմ մինչև անգամ մի տեսակ յանցանք դէպի մայրենի երկիրը, ես այդ համարում եմ մի տեսակ ապերախտութիւն դէպի այն ազգը, որի արիւնն է կրում մարդ։ Այդ խօսքերը թող չը վիրաւորեն քեզ, Դաւիթ, ես խօսում եմ ընկերի և բարեկամի հետ։ Ի՞նչով ես դու կատարում քո պարտքը դէպի հայրենիքը։ Ախար այն մարմինը, այն արիւնը, այն սիրտը, այն հոգին,—բոլորը, ինչ որ ունես դու, պատկանում են քո հայրենիքին, բոլորը այստեղից ես ստացել։ Ի՞նչու չես յետ տալիս նրան այն, որ ստացել ես։ Միթէ դու այն վատ պարտազանցներից մէկը չես լինի, եթէ կուրանաս քո վճարը։ Այո, կը լինես, և մեզանից ամեն մէկը նոյն վատութիւնը արած կը լինի, եթէ այդպէս կը վարվի...»

Յետոյ նա Դաւիթ բէկի ուշադրութիւնը դարձնում էր Սիւնեաց աշխարհից նրան ուղարկված հանրագրի վրա, յորդորում էր ժողովրդի ներկայացուցիչների ձայնը յարգել, յորդորում էր թողնել վրաց ծառայութիւնը և փութով աճապարել դէպի հայրենիքը։ Նկարագրում էր Հայաստանի խառնաշփոթ քաղաքական դրութիւնը, բացատրում էր պարսից պետութեան ջլատումը և նրա օրըստօրէ քայքայումը, որից պէտք էր օգուտ քաղել, նպատակայարմար ժամանակը չը կորցնել և ժողովուրդը ազատել այդ ազգի բարբարոսութիւնից։ Յետոյ մի փոքր գծուելով իր ընկերի անձնասիրութիւնը, նա աւելացնում էր.

«Մեր ազնուական դասը փչացած է, Դաւիթ, նրանց վրա մեծ յոյս դնել չէ կարելի։ Դարերի ընթացքում, պարսից ազդեցութեան ներքոյ, ազնիւ արիւնը նրանց երակներում խարդախվեցաւ։ Այժմ ժողովրդին պէտք է փրկէ ժողովրդի մարդը—նրա միջից դուրս եկած, նրա հարազատ որդին։ Ո՞վ կարող է լինել այդ մարդը, բացի քեզանից, Դաւիթ, բացի մի անձնից, որ իր վրա փորձել է ժողովրդի բոլոր տանջանքը, բոլոր ցաւերը։ Քո կոչումը մեծ է այդ գործի մէջ։ Հանգամանքները ստեղծեցին քեզ ժողովրդի փրկիչը լինել։—Եւ այդ պիտի կատարես դու...»

—Կը կատարեմ... ասաց նա խորին ցաւակցութեամբ և նամակը ցած դրեց։

(Կը շարունակուի)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆՈՐ ՏՊԱՐԱՆ

ՄՈՎՍԷՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆՑ ԵՒ ԸՆԿ.

ԳԱՆՈՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, տուն ԻՇԽ. ԲԷՀԲՈՒԹՈՎԻ

Այս օրերս բանալով ԹԻՖԼԻԶՈՒՄ լիակատար ՏՊԱՐԱՆ իւր ամէն պարագայիւքը, ընդունում եմ տպելու ԱՄԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ և ամէն տեսակ պատուէրներ. այն է՝ ԳՐՔԵՐ, ԼՐԱԳՐԵՐ, ԱՄՍԱԳՐԵՐ, ԲԼԱՆԿՆԵՐ, ՀԱՇՈՒԵՑՈՒՑԱԿՆԵՐ, ՀԱՇՈՒԻ ՏԵՏՐԱԿՆԵՐ, ՏՈՄՍԱԿՆԵՐ, ՉԱՅԻ ԵՒ ԾԽԱԽՈՏԻ ԵԱՌԼԻԿՆԵՐ (զանազան գոյների) և այլն:

Տպագրութեան մաքրութեանը և տպարանական կանոնների ճշտութեանը համար ԻԲՐԵՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏ պատասխանատու եմ լինում միշտ: ՊԱՏՈՒԷՐՆԵՐԸ կը կատարուին ԿԱՐՃ ՄԻՋՈՑՈՒՄ, ԱՄԵՆԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳՆԵՐՈՎ:

4—5 (2)

Հրատարակութիւն

ԿՈՎԿԱՍ. ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ

Զ. Գրիգորեանցի.

Դուրս եկան մամուլի տակից

1. Գրիգորեանց Զ.—Մարդակազմութեան տարրական դասեր 18 պատկերներով գպրոցների համար, աշխատ. Զ. Գրիգորեանց, գինն է . . . 50 կ.
2. Ղուկասեանց Հ.—Դասագիրք ընթերցանութեան, գինն է. . . 40 կ.
3. Սիմէոնեանց Ն.—Աշխարհագրութեան ձեռնարկ Գ. Հ. գ. . . 60 կ.

Մամուլի տակ ընկան

1. Ծերենցի—„Թէոդորոս Ռշտունի“:
2. Գամառ-Քաթիպայի—Մանկական ոտանաւորներ և երգեր:

8—12

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԱՄԵՆԱՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ամբողջ Կովկասի մէջ գտնվում է միայն ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ գալերէյում. վաճառւում ՊԱԼՏՕՆԵՐԻ, հագուստների, ԱՄԱՆՆԵՐԻ, մուրաբաների, ՄԱՀՈՒԴԻ, տրիկօի, և այլն: 500,000 ԿՈՂՊԷՔՆԵՐ ՄԱՏՈՒՑԱՐԱՆՆԵՐ, ԳՐԻՉՆԵՐ 30% էժան քան թէ մի ուրիշ տեղ:

6—10

ԻՆՉ Է ՊԱՏՃԱՌԸ ՈՐ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱԳԱԶԻՆԸ ծախում է այժմ այնքան մեծ քանակութեամբ թէյ և այլ ապրանքներ: Որովհետև այդ մագազինը ստանում է թէյ ուղղակի պլանտատորներից, առնում է բոլոր ապրանքները ուղղակի գործարաններից և բաւականանում է փոքր շահով: Այդտեղ կայ սովորաբար 50,000 փունտ թէյ առաջին տեսակի, կակաօ և շօկօլադ-Ֆրայ, մուրաբա և կօնֆէկտներ 25% աւելի էժան, քան թէ ամեն տեղ, անկողիններ, հրացաններ, րէվօլվէրներ, կողպէքներ, մատուցարաններ, ամաններ, դանակներ, գդալներ, թէյամաններ, բաժակներ, թամբեր, գուլպաներ կանանց և տղամարդկանց, թաշկինակներ, մակինտօշներ, կալենկօր, թուղթ, մատիտներ, տետրակներ, գրիչներ ամեն ձեւքի համար և այլն, 20 մինչև 40% աւելի էժան քան թէ ուրիշ տեղ: Արծրունու գալլէրէում:

100—50

Ա. ՊՐԻԴՕՆՕՎԻ ԵՒ ՇԱԽՆԱԶԱՐՕՎԻ ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ Սերգիեվսկայա փողոցի վրա, Պետական բանկի բաժնի հանդէպ, Պրիդօնովի տանը գնում է և ծախում է տոկոսաբեր թղթեր և սերիաներ: Ընդունում է մուրհակներ և պարտքեր է տալիս, ներքին փոխառութեան տոմսակները ապահովում է ոչնչանալուց 50 կ. և 205 ր. գրաւ է վերցնում տարեկան $7\frac{1}{2}$%:

2—2

ՄԵՏԱԼԵՂԷՆ

ԻՐԵՂԷՆՆԵՐԻ

ՄԱԳԱԶԻՆԻ ՎԱՃԱՌՈՒՄՆ

Դիտաւորութիւն ունենալով վերջացնելու առեւտուրս, կամենում եմ ՎԱՃԱՌԵԼ իմ ՄԵՏԱԼԵՂԷՆ ԻՐԵՐԻ ՄԱԳԱԶԻՆԸ, որը ես բացած ունեմ Թիֆլիսի մէջ սորանից 18 տարի առաջ. իրեղէնների պաշեստի գնահատութիւնը, որը բաղկանում է Ֆրանսիայի, Անգլիայի և այլ երեղէններից, հասնում է 60-ից մինչ 70 հազար րուբլու: Մագազինս գնել ցանկացողներին խնդրեմ դիմել ուղղակի ինձ մօտ Թիֆլիսում Պուշկինսկայա № 13, (նախկին Երեւանսկի պլօշչադ):

ԼԻՒԴՎԻԳ ՎԻԼԳԵԼՄՕՎԻՉ ՄԵԼՄԱՆ:

2—3 (2)

Մեծ քանակութեամբ ԹԷՅ առաջին տեսակի ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ 25% ԼԱՒ և ԷԺԱՆ է Մոսկվայի վաճառականների թէյից: Նոյն տեղը կան 50,000 ԿՈՂՊԷՔՆԵՐ և ՊԱԴՆՕՍՆԵՐ ուրիշ տեղերից 30% ԷԺԱՆ: Ծախվում են ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐ, պալտօններ, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԳԻՆԻՆԵՐ և այլն:

9—10

ՀԵՄՈՐՕՒԴԱԿԱՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆ ՀԵՂՈՒՆԻՒԹ փորձված և առաջարկված պրոֆէսոր բժշկ ԿՐԱՍԿՕՎՍԿՈՒՑ շատ ազդեցիկ միջոց է ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԶԱՆԱԶԱՆ ՑԱՒԵՐԻ դէմ, մաքրում է և շատացնում է ԱՐԻՒՆԸ, վերականգնում է ՄԱՐՄՆԻ ընդհանուր հարմոնեան, մանաւանդ՝ առաջարկվում է Հեմորոի և Խպախոնդրիա ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ դէմ: Մի շիշը, գործածելու ԽՐԱՏՆԵՐՈՎ 1 ր. 50 կ.: Օտարաքաղաքացիք ուղարկում են ՓՕՍՏԻ ծախսը: Ծախվում է Ռուսաստանի ԲՈԼՈՐ ԴԵՂԱՏՆԵՐԻ մէջ և դեղերի պահեստների մէջ: Պահեստը Մօսկվայումն է, Ն. Մառէնաէյնի մօտ, Տվերսկայա փողոց: Կիշինէօվի մէջ Կայուշանսկու և Բրայունշտէյնի մօտ: Վարշավայի մէջ Ա. Ֆ. Գայլէի մօտ:

15—25 (5)

Վերականգնեցնող ՄԱԿ-ՄԱՍՏԵՐ, մազերը ամրացնող և նրանց ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆԸ վերադարձնող: գինը 2 ր. շիշը, ՓՈՍՏԱՅՈՎ ուղարկված 2 ր. 49 կոպ.: ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ խանութի մէջ:

Մի և նոյն տեղը ԽԻՆԱՅԻ ԻՒՂ, մազերը ամրացնելու համար, 1 ր. ամանը վրձին գլխացաւի դէմ, ՏՈՒԱԼԷՏԻ ՍԱՊՈՆ և հոտաւէտ ջրեր և այլն:

21—100

Ձը նոյելով մաքսերի աւելանալուն ապրանքները առաջվայ գներով կը ծախվին ԿՕՆԳՕ-ԹԷՅ 1 ր. 5 կ. և 1 ր. 10 կոպ., շատ լաւ ՄՕՆԻՆԳ 1 ր. 20 կ. և 1 ր. 40 կ., Հիանալի ԿԱՅՍԱՐ 1 ր. 60 կ. և 1 ր. 80 կ. և ԱՄԵՆԱԼԱՒ ԹԷՅ 2 ր. առանց թղթի: Անգլիական րէվօլվէրներ 4 ր.—40 ր. և հրացաններ 20 ր.—200ր. Անգլիական խանութի մէջ: Գործակալութիւն ԲԱՐՆՍԲԻՒ ԹԱՄԲԵՐԸ, Ջօնսօնի ԿՈՂՊԷՔՆԵՐԸ, Ցօրինօրի ԳՐԻՉՆԵՐԸ և էկստրակտ կակաօշօկօլադի ծախելու համար, որոնք փարիզի հանդիսի ժամանակ ոսկէ մեդալ ստացան: ՀՈՏԱՒԷՏ ԹԷՅԻ ՑՈՒՆՏԸ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԹԷՅԱՄԱՆՈՎ 1 ր. 65 կ. և ամենալաւը 2 ր. 30 կ.: Վաճառականներին օգտուէտ է մեծ քանակութեամբ ապրանքներ առնել Անգլիական խանութի մէջ: Ամբողջ հագուստ 15 ր., կօնֆէկտներ հալի դէմ 60 կ. փունտը:

20—100

ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ, Դվորցովոյ փողոցում, վաճառվում են 'ի միջի այլոց հետեւեալ գրքերը:

1. Մօրիս Բլօկ: փոքրիկ ձեռնարկ գործնական անտեսութեան. Թարգ. Ս. Պալասանեան, Տ. 1881 թ. գ. 50 կ. ծան. ծախ. 60 կ.
2. Սրբոյ հօրն մերոյ Մովսէսի Խորենացւոյ պատմ. հայոց Տ. 1881 թ. գ. 80 կ. ծան. ծախ. 1 ր.
3. Փալաքաշեան: Պատկերազարդ աշխարհագրութիւն: Ա. և երկ. տարիների համար Կ. Պ. 1881 թ. գ. 45 կ. ծան. ծախ. 55 կ.
4. Մալաթեան: Պատկերազարդ բնական պատմութիւն առ. և երկ. տար. համ. Կ. Պ. 1881 թ. գ. 45 կ. ծան. ծախ. 55 կ.
5. Մէտէօրա. գիտնական, ազգային և գրական ժողովածու: Ի 1881 թ. գ. 2 ր. 50 կ. ծան. ծախ. 3 ր.
6. Պօլ-Դը-Կօկ: Կին, խաղ, գինի: Վէպ. Թարգ. Ա. Պարոնեանի Կ. Պ. 1881 թ. գ. 1 ր. 35 կ. ծան. ծախ. 1—50 կ.
7. Շէքսպիր՝ Օտէլլօ: Վենետիկի մաւր: Ողբերգութիւն հինգ արարածուածով Շէքսպիրի կենսագրութեամբ. Տ. 1880 թ. գ. 60 կ. ծան. ծախ. 70 կ.
8. Պարոնեան: Ազգային ջոջեր Կ. Պ. 1880 թ. գ. 3 ր. ծան. ծախ. 3 ր. 30 կ.
9. Պիպեռճեան: Ճաշակ հայ մատենագրութեան: Ծաղկաքաղ յաշխարհիկ լեզուէ հանդերձ գրական, պատմական, կենսագրական և այլ ծանօթութեամբք. Կ. Պ. 1879 թ. գ. 1 ր. 50 կ. ծան. ծախ. 1 ր. 75 կ.

Մամուլի տակից դուրս կը գայ և կը վաճառուի ամսոյս 15-ից նոյն գրավաճառանոցում Ս. Մանդինեանի. Հենչելի բանաւոր և գրաւոր հաշուելու խնդիրներ ծխական դպրոցների համար:

Օտարաքաղաքացւոց պատուէրները կատարվումեն առանց յետաձգելու:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱԳԱԶԻՆՈՒՄ

Համեմատեցէք թէյի փունտը	—	—	1 ր. 5 կ.	Մոսկվայից բերվող թէյի հետ	—	—	ֆ. 1 ր. 30 կ.
—	—	—	1 ր. 10 կ.	—	—	—	ֆ. 1 ր. 40 կ.
—	—	—	1 ր. 20 կ.	—	—	—	ֆ. 1 ր. 60 կ.
—	—	—	1 ր. 40 կ.	—	—	—	ֆ. 1 ր. 80 կ.
—	—	—	1 ր. 60 կ.	—	—	—	ֆ. 2 ր. —
—	—	—	1 ր. 80 կ.	—	—	—	ֆ. 2 ր. 50 կ.
Ամենալաւը	—	—	2 ր. —	—	—	—	ֆ. 3 ր.

40—100

Մինչև այժմ չեղած ԱԿԱՆԱՏԻ ԻՒՂ ԲԺԻՇԿ ՇՄԻԴՏԻ, որ կատարելագործված է բժիշկ ՄԱՎՐԻԿԻ ԴԷՑՁԻՑ: Առողջացնում է ամեն տեսակ ԽՈՒԼՈՒԹԻՒՆ, եթէ նա բնական չէ: ԵՐԲԵՔ ՐՈՒՐԻԼ բատանալուց յետոյ ուղարկվում է ՄԻ ՇԻՇ այդ իւղից, մանրամասն ԽՐԱՏՆԵՐՈՎ գործածութեան մասին: Այդ իւղը կարելի է ստանալ Պետերբուրգի բոլոր ԴԵՂԱՏՈՒՆՆԵՐԻՑ և Ալէքսանդր ՎԱՆՑԵԼԻՑ, Կազանսկայա փողոց № 3:

21—51

Առնում են ամեն տեսակ ԶՈՒԳՈՒՆԻ և ՊՂՆՁԻ կոտորանքներ, Գէորգեան եկեղեցու մօտ, ՄԻՎՍԱՆԻ տանը կախէթու գինեկրի մարանում:

18—25

VICHY

Складъ въ ПАРИЖѢ, 22, бульваръ Монтмартръ.

PASTILLES DIGESTIVES, приготовленныя въ Виши изъ соли, добываемой изъ особенныхъ источниковъ, весьма прiятны на вкусъ и хорошо дѣйствуютъ противъ тошноты и труднаго пищеваренiя.

SELS DE VICHY POUR BAINS. Одинъ свертокъ для ванны лицамъ, не могущимъ лечиться въ Виши.

Во избѣжанiе поддѣлки, требовать на всѣхъ марку.

Компанiи.

Թիֆլիսում Յուրինօվի մօտ:

VICHY

Управленiе: PARIS, 22, boulevard Montmartre.

GRANDE-GRILLE. Отъ лимфатическаго расположенiя, дуркаго пищеваренiя, засоренiя печени и селезёнки, завала, каменной болѣзни и проч.

HOPITAL. Отъ труднаго пищеваренiя, тяжести желудка, потери аппетита, боли въ желудкѣ.

CELESTINS. Отъ боли въ поясницѣ, мочеваго пузыря, каменной болѣзни, подагры, потери аппетита.

HAUTERIVE. Отъ боли въ поясницѣ, мочеваго пузыря, каменной болѣзни, подагры, потери аппетита.

ТРЕБОВАТЬ названiе источника на коробкѣ.

Թիֆլիսում Յուրինօվի մօտ

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 11 Февраля 1881 года.

Типографiя Главн. Управ. Намѣстн. Кавказск.